

NATURFREDNING I NORGE

1921

II

Fredningsmerket

CENTRALTRYKKERIET, KRISTIANIA

INDHOLD

<i>Landsforeningen:</i>	side
Professor dr. Wille: Fredning av naturen	2
Professor dr. Wille: Misteltein	3
Skrivelse ang. bisamrotten	5
<i>Vestlandske Kredsforening:</i>	
Aarsberetning for 1919 og 1920	6

Fredning av naturen.

En artikel herom av *prof. dr. N. Wille* er av Det kgl. Selskap for Norges Vel og forfatteren stillet til disposition i særavtryk til utdeling blandt medlemmerne av naturfredningsforeningerne og oversendes som bilag til dette hefte.

Misteltein.

Av prof. dr. N. Wille.

Til vort lands merkeligste planter kan man visselig regne mistelteinen (*Viscum album L.*). Allerede tidlig har denne eiendommelige busk, som snylter høit oppe i andre trær, vakt oppmerksomhet.

Av den planteslegt, den tilhører, findes omtrent 30 arter i Europa, Asien, Afrika og Australien, men kun en, nemlig Mistilteinen, gaar saa langt nord som til Norge. Den har dog her en meget innskærket utbredelse omkring den sydlige del av Kristianiafjorden, især paa vestsiden, hvor den forekommer av og til fra gaarden Skallevold lidt nordfor Vallø Saltværk og nordover til Holmestrand, desuten skal den forekomme paa gaarden Rødstøen i Hurum og paa Tofteholmen. Paa østsiden av fjorden er den kun kjendt fra Refsnes paa Gjeløen. Paa øen Mølen, som ligger omtrent midtveis i Kristianiafjorden mellem Holmestrand og Gjeløen, forekom den i store mængder, men blev næsten utryddet i december 1886, da den blev innsamlet i store mængder og sendt til Kristiania, hvor den blev solgt som julepynt «til herboende englændere og anglomaner», som prof. Schübeler skriver. Senere turde dog denne engelske skik heldigvis være ophørt i Norge, saa mistelteinens eksistens ikke længer er truet i vort land.

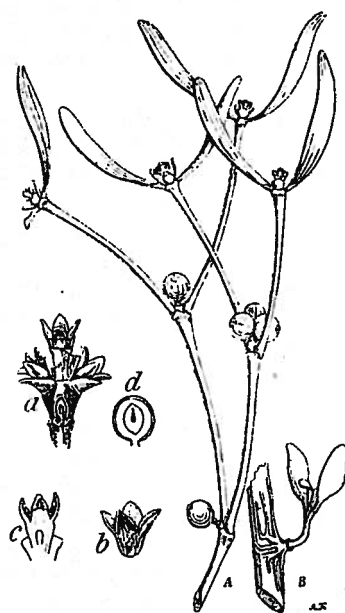
Mistelteinen er en busk, som kan bli indtil 1 meter i tversnit og som har sine røtter mellem barken og veden av forskjellige slags trær. Stammen er ledet og gjentagende gaffelformet grenet; i enden av hver grenspids sitter 2 motsatte eviggrønne, smalt ovale blade. Mellem bladene blomstrer i mai hovedformet samlet 3—5 uanseelige, gulgrønne blomster, som under vinteren udvikles til et—flere hvite bær. Disse bær indeholder, naar de blir modne, en overordentlig seig slimmasse, der omgir frøene. Naar fuglene, især trost, spiser bærene, blir undertiden lidt av denne slimmasse med frø hængende paa nebbet og fuglen stryker da dette av paa en gren, hvor saa frøet senere spirer. Ved spiringen trænger den unge rot ind gjennem værtplantens bark til sevelaget, hvor saa mistelteinens rot forgrener sig og opsuger den næring, som planten behøver; men da den har grønne blade kan den altsaa selv besørge kulsyreanimitationen og kaldes derfor for halvsnylter.

Mistelteinen er fundet paa mange forskjellige trær i andre lande, og i Norge vokser den paa løn, rogn, æbletræ og især paa lind. Ved klokkegaarden i Borre vokser mistelteinen paa en poppel; foreningen for naturfredning anmodet formandskapet i Borre om, at dette træ maatte fredes, men erholdt kun til svar «Andragendet indvilges ikke».

Det er klart, at en saa eiendommelig plante som mistelteinen allerede tidlig har henvendt menneskenes oppmerksomhet paa sig.

Den gamle græske læge Theophrast († 377 før kr.) anbefaler den som et middel mot epilepsi, og som saadan har den holdt sig i folke-medicinen til vore dage. Grækerne og romerne trodde ogsaa at mistelteinen kunde aapne underverdenens porte, og Virgil lar troianerhelten Aeneas medbringe mistel som gave til Persephone, underverdenens dronning. Hos de gamle gallere spilte mistelteinen en rolle ved gudedyrkel-

sen og deres prester (druider) satte den især høit, hvis den vokste paa ek, som er forholdsvis sjeldent. Dette blev betragtet som et av guden selv utpekt offersted. Iført hvite klær steg den galliske druide op i eken og avskar mistelteinen med en gylden kniv. Mistelteinen maatte ikke berøres med hænderne og opfangedes derfor i et hvid klæde. Paa aarsfesten 25 december blev offerdyret slagtet under eken, hvor mistelteinen vokste, mens druiden bad inderlig til guden om, at den gave som her ved blev git maatte bli til gavn.

Misteltein (Viscum album L.)

A. Skud med blomster og bær. B. Spirende kimplante. a. Hanblomsterstand. b. En enkelt hanblomst. c. Hunblomst gjennemskaaret efter længden. d. Bær i længdesnit.

I den nordiske gudelære spillet mistelteinen en stor rolle. Gudinden Frigg, Odins hustru, hadde tat det løfte av alle planter, som vokste paa jorden, at de ikke skulde levere materiale til at saare hendes søn Balder; men den onde Loke skar en pil av misteltein, der jo ikke vokste paa jorden og altsaa intet hadde lovet, og med den skjøt den blinde Hød saa Balder.

I Sverige fandt man før paa sine steder mistelteinen stukket op i takbjelkerne, da der hersket den overtro, at dette skulde forebygge forskjellige ulykker, særlig ildebrand. Stykker av mistelteinen blev ogsaa hængt om den sykes hals for at helbrede ham, eller ringe av mistelteinen, som man bar paa fingrene, skulde kurere flere slags sygdomme. Det er egentlig mistelteinen, som paa grund av sin gaffelformede forgrening oprindelig blev benyttet som ønskekvist for at opdage skjulte

skatte i jorden. Forgrevningen har ogsaa git anledning til, at den paa sine steder kaldes «Ledved», og dette har atter ført til, at decoct av planten senere er blit benyttet mot ledsygdum baade hos folk og fæ.

Der er fortiden 2 trær med misteltein fredet i Norge, nemlig:

1. En løn i lærerskolens have i Holmestrand, som er fredet ved kgl. res. av 5 aug. 1921.

2. En rogn i overlærer Bjørø's have i Keisermarken paa Horten som er fredet ved eierens erklæring af 15/6 1921, thinglæst 30/6 1921.

Som nævnt findes ogsaa misteltein paa den fredede ø Tofteholmen i Hurum.

Landsforeningens skrivelse av 27 april 1920 til Kirke- departementet angaaende innførsel av bisamrotter.

I anledning vedlagte utklipp av «Riksmålsbladet» 27 mars 1920, hvorav fremgår at man på pelsdyrfarmen i Asker har til hensikt å innføre *bisamrotten* (*Tiber zibethicus* L.) til landet, tillater Landsforeningen for naturfredning i Norge sig å henlede det ærede departements opmerksomhet på de uheldige resultater av tidligere eksperimenter med denne dyrearts overførsel til Europa.

Det er riktig som notisen antyder, at den *amerikanske* bisamrotte leverer pelsverket «bisam». Man har derfor i 1906 innført noen få eksemplarer av arten til godset Dobrisch ved Prag i Bøhmen. Resultatet skal ikke nettop opmuntre til efterfølgelse. Bisamrotten trives vistnok ypperlig i Bøhmen, men formerer sig efter en sådan målestok, at den er blit en ren landeplage dernede og hadde alt tre år efter innførslen spredt sig over hele mellem- og syd-Bøhmen. I øvrig hadde den samtidig fåt en annen utbredelsesbasis, en *inngjerdet og betonforet dam* ved Vossow, hvorfra der trods alle forsiktighetsforanstaltninger er undsluppet talrike individer.

Man burde efter de nevnte forhold nu kunne regne med Bøhmen som et av de lande som nu, da dets bestann av bisamrotter må regnes i millioner, veiet tungt med sin leverance av bisamskinn. Men dette er ikke tilfellet. Rotten har under sin akklimatisering i Bøhmen forandret hårkledningen så *den bøhmiske bisamrottes pels ikke har selv den ringeste handelsverdi* og det tiltrods for at naturforholdene der ikke synes å være synderlig forskjellige fra mange steder i dens oprindelige hjemstavn. Nytteeffekten er således blit helt illusorisk. Men på den anden side har bisamrotten hat en skjebnesvanger innflydelse på Bøhmens flskeriforhold og skader ogsaa jordbrukeren. Den ernærer sig både av plante- og dyreføde. Bisamrotten er en ypperlig graver og dens forhold til landbruket kan likesom dens leveset meget nær sidestilles med vondens (*Microtus amphibius* L.); der behøves neppe å sies mere for å belyse våre jordbrukeres interesse av å få bisamrotten innført i landet. Det har videre i Bøhmen vist sig at dyrene ødelægger alle dambygninger av jord og tre, så alle dammer der må lages av stein. Dertil konkurre-

rer bisamrotten med ferskvandsliskene om deres føde av krepsdyr og bløtdyr og den spiser også mindre fisk på samme måte som oteren. Bisamrotten har derfor i Bøhmen ødelagt al fiskekultur og vilde sikkert også hos os bringe avbrekk i ferskvandsfiskeriene. Bøhmerne vilde av de nevnte årsaker nu gjerne betale millioner for å bli bisamrotten kvit. Men det er desværre for sent, når man først har git tilladelse til å føre den inn; den har senere trodset alle motforholdsregler på samme måte som vår almindelige rotte.

Med de innvundne erfaringer for øie om kultur av bisamrotten i Bøhmen tillater man sig å henstille til det ærede Departements overveielse om der ikke bør træffes skridt til at hindre den påtenkte innførsel av bisamrotten til Asker.

Aarsberetning for Vestlandske kredsforening for naturfredning i Norge for aarene 1919 og 1920.

Ved begyndelsen av 1919 talte foreningen 58 medlemmer, derav 14 livsvarige. Ved utgangen av 1920 var medlemmernes antal 63, hvorav 17 livsvarige.

Paa generalforsamlingen den 16de juni 1919 fratraadte efter lodtrækning av styrets medlemmer konservator J. A. *Grieg*, godseier G. F. *Heiberg* og overlærer S. K. *Selland*, som alle gjenvalgtes. Likesaa fratraadte følgende medlemmer av raadet: lektor E. *Barca* (efter uttalt ønske) samt efter lodtrækning lensmand A. *Bredvik*, prof. O. *Hagem*, ordfører Erik *Hellesnæs*, konservator S. *Johnsen*, ordfører P. O. *Kleppe*, lensmand N. *Lem* og lensmand P. O. *Ottesen*. Istedentfor Barca valgtes gaardbruker L. K. *Aksnes*, Norheimsund; de øvrige medlemmer av raadet gjenvalgtes. Til revisor valgtes paa generalforsamlingen skibsreder O. *Grolle Olsen*. Som formand har ogsaa i 1919—20 fungert prof. J. *Holmboc*, som viceformand konservator J. A. *Grieg*.

Et smertelig tap led foreningen ved overlærer S. K. *Selland's* død den 13de juli 1920. Sterkt interessert som han var for foreningens opgave, var han et meget virksomt medlem av styret, og hans indgaaende kjendskap til Hardangerske forhold kom oftere til god nytte.

Prof. dr. N. *Wille* var saa elskværdig, efter styrets anmodning, at holde et offentlig foredrag i Bergen den 27de marts 1919 om «Fredning av naturens mindesmerker».

Av større saker som foreningen har arbeidet med kan nævnes: Spørsmålet om *vildrenens bevaring paa Hardangerviddan*.

Vildrenstammens sterke tilbakegang i vore fjeldtrakter har længe vakt alvorlig bekymring hos venner av vort lands natur, og det er paa høie tid at der tas energiske skridt for at verne om den. Som et led i dette arbeide har foreningens styre d. 17de marts 1920 til landbruksdepartementet indsendt et utførlig motivert forslag om, at vildrenen maa bli totalfredet aaret rundt inden et ikke for litet omraade paa Hardangerviddan; efter konferance med lokalkjendte og erfarne folk anbefalte man særlig en ca. 170 km² stor strækning av Røldals statsalmenning.

Bevaringen av *Skjeggedalsfossen og Tyssestrengene i Hardanger*.

Paa disse to fosser, som hører til de pragtfuldste vi har i vort land, fik som bekjendt Den norske Turistforening i 1898 lagt det servitut at fossene aldrig skulde utbygges i industrielt øiemed, men skulde henligge i sin naturlige tilstand for al fremtid. I 1919 blev et forslag fra Turistforeningens styre om at sælge servitutet til A/S Tyssefaldene, som ønsket at utbygge fossene, forkastet paa foreningens generalforsamling. Til Turistforeningens generalforsamling den 28de april 1920 fremsatte Turistforeningens styre paany forslag om salg av servitutet for en meget betydelig kjøpesum. Da dette forslag blev bekjendt, nogen faa dager før generalforsamlingen, fremkom der fra mange hold, ikke mindst fra Hardanger, sterke protester mot salget. I en artikel i «Aftenposten» og «Bergens Aftenblad» for 22de april 1920 («Kan Skjeggedalsfossen og Tyssestrengene endnu reddes»?) advaret nærværende kredsforenings formand indtrængende mot at sælge servitutet paa disse fosser, hvorved landet vilde bli en stor naturherlighet fattigere. Trods alle de henvendelser som fremkom blev imidlertid resultatet, som bekjendt, at generalforsamlingen med stort flertal gav styret fuldmagt til at sælge servitutet. Til de protester som i den anledning fremkom fra forskjellig hold sluttet ogsaa vor kredsforening sig (i skr. til Den norske Turistforening av 26de mai 1920). Det blev henstillet til styret ikke at gjøre bruk av den fuldmagt det hadde faat og samtidig forespurgt om Turistforeningen var villig til at overlate servitutet til vor kredsforening, mot refusion av hvad den i sin tid har betalt derfor, eventuelt med tillæg av bankrenter fra 1898. Allerede umiddelbart efter fremkomsten av formandens ovenfor nævnte avisartikkel hadde flere interesserte naturvenner tilbudt pengebidrag til dette formaal. I sin svarskrivelse (av 3 juni 1920) meddelte imidlertid Turistforeningen, at den ikke vilde kunne gaa med paa en saadan ordning, og servitutet blev derefter solgt til A/S Tyssefaldene.

Det staar nu til statsmyndighetene om disse pragtfulde vandfald skal bli reddet for efterslegten. Da stortingsrepresentanten for Hardanger i Stortinget 8 juni 1920 fremsatte en interpellation om hvad regjeringen agtet at foreta i sakens anledning, blev det nemlig fra flere hold uttalt som en forutsætning (og akseptert av vedkommende statsraad) at koncession til utbygning av fossene ikke maatte bli git uten at saken først forelægges Stortinget.

Med skr. av 13 september 1920 fik kredsforeningen fra Den norske Turistforening oversendt gjenpart av en korrespondance, som Turistforeningen hadde ført med eieren av *Vettisfossen* i Aardal, Sogn, om hans vilkaar for at la et tilsvarende servitut lægge paa denne fos. Turistforeningen stillet i utsigt et pengebidrag til dette formaal. Med *Vettisfossens* eier er senere ført forhandlinger om hans vilkaar for at la denne fos varig frede. Herom vil nærmere bli meddelt i næste aarsberetning.

Da foreningen var blit gjort opmerksom paa, at *fuglelivet paa de fra gammel tid bekjendte æg- og dunvær paa Selja* i Nordfjord og paa en del holmer i nærheten (Ersholmen, Kjeholmen, Klostervaagholmen og

Hesten) i de senere aar i betænkelig grad er blit foruroliget og efterstræbt, henledet foreningen i skr. av 21 mai 1919 sogneprestens opmerksomhet paa saken. De omhandlede dunvær tilhører Selja prestegaard.

Da det blev meddelt, at Nordhordlands kommunale kraftlag stod i begrep med at føre en større elektrisk kraftledning tvers gjennom den bekjendte *bøkeskog i Seim*, henstillet man i skr. av 14 oktober 1919 indtrængende til kraftlagets styre om mulig at føre denne ledning utenom bøkeskogen.

Efter henstilling fra foreningen var ved utgangen av 1920 følgende naturforekomster fredet ved kgl. resolution:

1. «*Brureikt*» paa Lote (gaardsnr. 3, bruksnr. 15) i Kinservik sogn, Ullensvang. Denne ek, som er en av de største, kanskje den allerstørste, i Hardanger, maalte i stammeomfang ca. 7 m. Et fotografi av træet er gjengit i «*Naturen*» for 1914, s. 351. Da træets hule stamme var noksaa skrøpelig, blev i 1920 ved foreningens foranstaltning endel solide jernbindinger anbragt indvendig i stammen for at gi denne større motstandskraft; utgifterne hertil blev efter foreningens ansøknings utredet av staten. (Fredet ved kgl. res. av 21 mai 1920).

2. «*Vilure-eiki*» paa Vilure (gaardsnr. 65, bruksnr. 1) i Ullensvang. Dette træ er ogsaa et av de største eketrær i Hardanger. Stammen maaler 6,85 m. i omfang. Træet og de gamle traditioner som knytter sig til det er nærmere omtalt i «*Naturen*» for 1915, s. 380-382; der er ogsaa gjengit to fotografier av det. (Fredet ved kgl. res. av 21 mai 1920).

3. «*Nygjerde-eneren*» paa Amble (gaardsnr. 106, bruksnr. 1) i Sogndal, Sogn. Denne ener staar paa husmandsplassen Nygjerdet, like ved stranden. Den har en høide av 7,51 m. og maaler i stammeomfang ved marken 0,93 m. og under den nederste gren (i 2,26 m.'s høide) 0,77 m. Den er et usedvanlig stort og vakkert exemplar av sin art. (Fredet ved kgl. res. av 21 mai 1920).

4. «*Aadlandseken*» paa Aadland (gaardsnr. 102, bruksnr. 1) i Samnanger, Midthordland. Denne ek, som staar like i skogkanten paa grundstykket «*Hagen*», er et meget stort og vakkert træ; i brysthøide maaler stammen 5,60 m. i omfang. Hvad der særlig gjør dette træ interessant er dog, at en række andre trær (bjerk, rogn, ener, troidhæg) og andre planter har utviklet sig oppe i dets krone; den største av disse bjerketrær har hele 4 stammer med stammeomfang henholdsvis 1,50, 1,04, 0,74 og 0,47 m., og den største rogn maaler i stammeomfang 0,98 m. Eken er utførlig omtalt og et fotografi av den er reproducert i «*Naturen*» for 1912, s. 253-256. (Fredet ved kgl. res. av 27 aug. 1920).

Flere andre fredningssaker var ved utgangen av 1920 under behandling.

Kredsforeningens andel i trykningsutgifterne for «*Naturfredning i Norge 1920, I*» er dækket privat av et medlem med kr. 125.01.

Bergen 25 oktober 1921.

Jens Holmboe